

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Π. Γ. Μαντζούφα

Είναι προφανές ότι οι ποικίλες οικονομικές πλευρές της κρίσης κυριαρχούν στο δημόσιο διάλογο. Επιπλέον η οικονομική διάσταση μονοπωλεί το ενδιαφέρον των ΜΜΕ, ενώ για το θέμα έχουν γραφτεί βιβλία, μελέτες και άρθρα και οπωσδήποτε το αντικείμενο είναι ιδιαίτερα σύνθετο και πολύπλοκο. Η θεσμική διάσταση της κρίσης ωστόσο, έχει ως ένα βαθμό υποβαθμιστεί ίσως διότι δεν υπάρχει η αίσθηση του οικονομικού επείγοντος και της άμεσης απάντησης. Ως θεσμική διάσταση αντιλαμβάνομαι δύο βασικά πράγματα. Από την μια τον οργανωμένο και θεσμικά αναμενόμενο τρόπο με τον οποίο ένα σύγχρονο κράτος αντιμετωπίζει μια οικονομική κρίση, κυρίως με την ύπαρξη διοικητικών μηχανισμών που πρέπει να ενεργοποιηθούν άμεσα και να υλοποιήσουν πολιτικές αποφάσεις, υπό συνθήκες πίεσης. Εδώ εκτιμώνται τα αντανεκλαστικά ενός κράτους και η ικανότητα του πολιτικού συστήματος να πείσει την κοινωνία για την αμεσότητα αυτής της απάντησης.

Πέραν αυτού υπάρχει και ένα ευρύτερο θεσμικό ζήτημα που αφορά στην επίδραση που ασκεί η κρίση στα ίδια τα θεμέλια του εθνικού κράτους και που μας επιβάλλει να επανεξετάσουμε ορισμένες κεντρικές έννοιες του σύγχρονου συνταγματισμού. Εδώ είναι αναγκαίο να αξιολογήσουμε και ενδεχομένως να επανανοηματοδοτήσουμε έννοιες όπως το κράτος δικαίου ως εγγυητή των δικαιωμάτων που δοκιμάζονται από την κρίση, η κρατική κυριαρχία και τα όρια παρέμβασης του κράτους ως φορέα πολιτικών αποφάσεων απέναντι σε παγκοσμιοποιημένες οικονομικές διαδικασίες, η συμμετοχή του κράτους σε μορφώματα όπως η ΕΕ και η ζώνη του ευρώ. Αυτή η δεύτερη διάσταση της θεσμικής κρίσης

ακουμπάει μεν τον πυρήνα του συνταγματικού κράτους, δεν μπορεί δε να αντιμετωπιστεί με τα κλασσικά νομικά εργαλεία που διαθέτει ένα τέτοιο κράτος. Με άλλα λόγια εδώ το Σύνταγμα δεν μπορεί να λειτουργήσει ως ανάχωμα έναντι μιας ισοπεδωτικής οικονομικής αναγκαιότητας τόσο διότι οι δεσμοί που έχουμε συνάψει με τους εταίρους μας εντός της Ένωσης μεταθέτουν το επίπεδο της αντιμετώπισης στο επίπεδο των ευρωπαϊκών οργάνων, όσο και διότι οι εθνικοί έλεγχοι που θα μπορούσαν να ασκηθούν (π.χ δικαστικός έλεγχος των δανειακών συμβάσεων) έχουν εκ των πραγμάτων υπερκεραστεί από τις διεθνείς δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η χώρα έναντι των οργανισμών στους οποίους ανήκει(ΔΝΤ, ΕΕ, ΕΚΤ). Οι δεσμεύσεις αυτές αποτέλεσαν απόρροια της δεινής δημοσιονομικής κατάστασης στην οποία βρεθήκαμε και μας επιβλήθηκαν ως σανίδα σωτηρίας για να μην καταρρεύσουμε οικονομικά.

Με βάση τα παραπάνω, η συνεχής επίκληση του Συντάγματος ως κεντρικό νομικό και πολιτικό επιχείρημα για την απόκρουση των οικονομικών μέτρων της κυβέρνησης λειτουργεί στο δημόσιο διάλογο αποπροσανατολιστικά σε σχέση με τα αίτια που προκάλεσαν την κρίση¹. Η αναγωγή των πολιτικών διακυβευμάτων σε συνταγματικά ζητήματα δεν είναι κάτι το καινοφανές στην πολιτική συζήτηση της χώρας. Η αναγωγή αυτή ήταν σχεδόν πάντα απόρροια της ένδειας πολιτικού λόγου που μετέτρεπε την πολιτική διαφωνία σε νομική αντιδικία, που προσπαθούσε να απονομιμοποιήσει αξιακά τον πολιτικό αντίπαλο ρίχνοντάς του τη μομφή ότι κινείται εκτός συνταγματικού πλαισίου. Χωρίς να παραβλέπουμε τη συνταγματική διάσταση της κρίσης, -με το τρόπο που αναφερθήκαμε παραπάνω ως κρίση των βασικών εννοιών του

¹ Για την συνταγματική διάσταση των μέτρων του μνημονίου βλ. Α.Μανιτάκη, Τα συνταγματικά ζητήματα του μνημονίου ενόψει μοιρασμένης κρατικής κυριαρχίας και επιτηρούμενης δημοσιονομικής πολιτικής, σε www.constitutionalism.gr όπου συμπυκνώνεται ο σχετικός προβληματισμός και υπάρχουν βιβλιογραφικές αναφορές σε όλους τους συμμετέχοντες στον συνταγματικό διάλογο.

συνταγματικού δικαίου-, δεν πιστεύουμε ότι τα συνταγματικά επιχειρήματα ως επιχειρήματα κανονιστικής δεσμευτικότητας που αποκλείουν την λήψη συγκεκριμένων οικονομικών μέτρων, μπορούν να απαντήσουν στα προβλήματα που θέτει η κρίση. Σε μια ευρύτερη προοπτική μπορεί αντιθέτως να συμβάλλουν σε μια διανοητική καθήλωση όπου εκείνα που υπερασπιζόμαστε ως συνταγματικές αξίες(τα δικαιώματα, την εθνική κυριαρχία, και τη δημοκρατία) έχουμε φροντίσει να τα εξευτελίσουμε στην πράξη με την πρακτική μας, και η παρούσα προσπάθεια να τα υπερασπιστούμε εκ νέου τα υποβιβάζει στο επίπεδο των κενών νομικών τύπων. Η επίκληση του Συντάγματος με αυτό το πνεύμα υπονομεύει το συμβολικό και αξιακό πνεύμα του κειμένου, το καθιστά κοινόχρηστο επιχείρημα της μηντιακής επικαιρότητας, ένα απλό καρύκευμα του κυρίαρχου λαϊκιστικού λόγου. Όσο άδικο είναι να κατηγορούμε το Σύνταγμα ότι φταίει διότι διευκόλυνε την παρασιτική και διεφθαρμένη λειτουργία του πολιτικού συστήματος(π.χ άρθρο 86 για την ποινική ευθύνη των Υπουργών)², αλλά τόσο ανεδαφικό είναι να πιστεύουμε ότι η κρίση χρέους θα λυθεί με την πιστή εφαρμογή του Συντάγματος. Με άλλα λόγια είναι μάταιο και αποπροσανατολιστικό να αποδίδουμε στο Σύνταγμα ιδιότητες που δεν έχει ή να του ζητούμε να λύσει προβλήματα που ανάγονται στην πολιτική βούληση των πολιτικών δυνάμεων και της κοινωνίας³.

Δεν ξέρω επομένως κατά πόσο ενισχύουμε το Σύνταγμα και όσα αυτό εγγυάται, όταν το επικαλούμαστε σε κάθε μορφή πολιτικής αντιδικίας.

Ωστόσο, μολονότι η λύση δεν μπορεί να δοθεί δια του Συντάγματος- και κατά τούτο δεν ξέρω τη λύση θα φέρει η απόφαση του ΣτΕ ολ. όταν θα αποφανθεί για την συνταγματικότητα του μνημονίου- αυτό δεν σημαίνει

² Βλ. Π.Μαντζούφα, Διαφθορά, ποινική ευθύνη υπουργών και πολιτικό σύστημα, The Books Journal, (Σεπτέμβριος 2011), 66 επ.

³ Βλ. Ε.Βενιζέλου, Εθνικό Σύνταγμα και εθνική κυριαρχία υπό συνθήκες διεθνούς οικονομικής κρίσης- το πρόβλημα ήταν και παραμένει πολιτικό και όχι συνταγματικό, ΕφΔΔ, 1/2011, 2 επ.

ότι δεν ανοίγεται ένα ευρύ πεδίο προβληματισμού στο κέντρο του οποίου θα πρέπει να βρίσκεται το συνταγματικό κράτος και η ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Θα προσπαθήσω να διαγράψω τους όρους αυτής της συζήτησης με πολύ συνοπτικό τρόπο και να δείξω πως βλέπω το ρόλο του Συντάγματος μέσα στα νέα συμφραζόμενα, επιλέγοντες τον σχολιασμό τεσσάρων βασικών όρων του προβληματισμού.

1. Κράτος

Το ελληνικό κράτος κατηγορείται ότι προκάλεσε την κρίση(είναι σπάταλο, πελατειακό, αναποτελεσματικό) και εγκαλείται να δώσει και τη διέξοδο από την κρίση, κάτι που βέβαια δεν μπορεί να κάνει. Ειδικά στην χώρα μας η αμφιθυμική σχέση του πολίτη με το κράτος έχει αναλογία με την ψυχολογικά προβληματική σχέση μας με τους γονείς(απεριόριστη αγάπη που ταυτόχρονα στραγγαλίζει, πηγή ασφάλειας και τραυμάτων). Προφανώς στην αναστοχαστική σχέση που οφείλουμε να αναπτύξουμε με τον εαυτό μας και τις ευθύνες μας πρέπει να συμπεριλάβουμε και την αναμόρφωση της σχέσης μας με το κράτος⁴. Επ' αυτού το Σύνταγμα δεν έχει πολλά να μας πεί. Ωστόσο, αν επιχειρήσουμε να λύσουμε αυτό το ιστορικό σταυρόλεξο με τις έντονες οικονομικές, πολιτικές και ψυχολογικές διαστάσεις έχουμε ελπίδες να αποκτήσουμε και υγιείς σχέσεις με το Σύνταγμα.

2. Κυριαρχία.

Η ένταξη σε ιδιόμορφους πολυεθνικούς οργανισμούς όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικά η ζώνη του ευρώ συνεπάγεται απώλεια

⁴ Βλ. Σ.Ράμφου, Η λογική της παράνοιας, Αρμός 2011

της πλήρους νομισματικής και δημοσιονομικής κυριαρχίας. Το κράτος μας δεν παύει να έχει την αρμοδιότητα της αρμοδιότητας και να δεσμεύεται νομικά με την δική του θέληση, έχει ωστόσο εκχωρήσει την νομισματική κυριαρχία, όπως και τα άλλα κράτη της ζώνης του ευρώ, στην ΕΚΤ, συνδιαμορφώνοντας από κοινού την πολιτική της ΕΕ.

Αυτό το γνωρίζαμε και το επαινούσαμε -επειδή μας εξασφάλιζε φτηνό και εγγυημένο χρήμα- τον καιρό της εικονικής ευημερίας, το αποστρεφόμεστε και το καταδικάζουμε τώρα που μαζί με τα συστημικά προβλήματα του ενιαίου νομίσματος αναδείχθηκαν και οι έντονες παθογένειες του δημόσιου τομέα και του πολιτικού συστήματος. Δυστυχώς αυτές τις παθογένειες δεν μπορεί ούτε να τις απαλείψει το Σύνταγμα, ούτε να τις καμουφλάρει, όπως έκανε στο παρελθόν, όταν η εκσυγχρονισμένη συνταγματική πρόσοψη λειτουργούσε ως άλλοθι της παρωχημένης λειτουργίας του πολιτικού συστήματος⁵.

Σε περιβάλλον παγκοσμιοποίησης, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, το οργανωμένο έγκλημα και η διεθνής τρομοκρατία βρίσκονται σε ανοιχτή σύγκρουση με τα κράτη και με ότι ονομάζουμε κρατική κυριαρχία. Η αποδέσμευση της οικονομίας από κανόνες και η παγκόσμια μεταφορά των κεφαλαίων από χώρα σε χώρα χωρίς εποπτεία και ελέγχους έχει κλονίσει την αυτονομία των κρατών και την δυνατότητά τους να ελέγχουν με πολιτικά και νομικά μέσα την οικονομία. Από την άλλη, η διαχείριση αυτής της διαρκούς κατάστασης ανάγκης στην οποία βρίσκεται η οικονομία μας, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από το κράτος με αποτέλεσμα το τελευταίο να υποκαθίσταται από διεθνείς οργανισμούς. Άραγε είναι σώφρων να

⁵ Βλ. Κ.Χρυσόγονου, Η ιδιωτική δημοκρατία, από τις πολιτικές δυναστείες στην κλεπτοκρατία, Επίκεντρο, 2009

περιμένουμε εθνικές απαντήσεις μόνο από τα κράτη και να ζητούμε από τα εθνικά Συντάγματα να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες αν δεν εντείνουμε τις προσπάθειές μας σε διεθνές επίπεδο; Μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την κρίση κυριαρχίας του κράτους μας επιστρατεύοντας τους κλασσικούς νομικούς όρους της κυριαρχίας του πρώιμου συνταγματισμού, όντας ενταγμένοι σε διεθνείς οργανισμούς; Είναι προφανές ότι οι περιορισμοί στην κυριαρχία μας δεν οφείλονται στα περίφημα μέτρα του μνημονίου, αλλά στην αδυναμία μας να δανειοδοτούμαστε από τις παγκόσμιες αγορές που μας έφερε στην θέση του αναξιόχρεου δανειστή, ο οποίος μάλιστα, ένεκα μνημονίων, δανείζεται με ευνοϊκότερους όρους από ότι προηγουμένως. Ότι υπολείμματα κυριαρχίας διατηρούμε ως κράτος τα οφείλουμε στα μνημόνια στα οποία οικιοβούλως υπαχθήκαμε έναντι της πλήρους κατάρρευσης εκτός αυτών. Συνεπώς, το να υπερασπιζόμαστε τη συνταγματική έννοια της εθνικής κυριαρχίας -η οποία προσβάλλεται από τα επαχθή μέτρα των μνημονίων- είναι σαν να υπερασπιζόμαστε κάτι που με συστηματικό τρόπο υπονομεύσαμε και διασύραμε επί σειρά ετών στο εσωτερικό του κράτους, ενώ τώρα μας ενοχλεί όταν το ανακάλυψαν και οι άλλοι. Η στάση αυτή είναι ανιστόρητη και, κατά περιπτώσεις, υποκριτική, ακυρώνει δε οποιαδήποτε διαδικασία συλλογικής και ατομικής αυτογνωσίας.

3. Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Η δοκιμασία της κρίσης δεν αφορά μόνο τα κράτη αλλά και το ευρωπαϊκό φαινόμενο. Το ευρωπαϊκό κεκτημένο και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση τίθενται υπό αμφισβήτηση. Η αμφισβήτηση αυτή δεν συνδέεται μόνο με την αδυναμία της Ένωσης για άμεση απάντηση στην κρίση, αλλά κυρίως με την ελλιπή λειτουργία των μηχανισμών

εποπτείας επί των χωρών που είχαν παραβιάσει το Σύμφωνο Σταθερότητας που θέτει όρια στο έλλειμμα και στο χρέος. Κανένας από τους θεσμούς της ΕΕ δεν λειτούργησε προληπτικά για να αποτρέψει την αρχική εκδήλωση της κρίσης στην Ελλάδα.

Για να απαντήσει στην κρίση χρέους η ΕΕ πραγματοποίησε, καθυστερημένα, συνεχής θεσμικές υπερβάσεις δημιουργώντας μηχανισμούς μακροχρόνιας χρηματοοικονομικής στήριξης, ειδικά ταμεία, θεσμούς διαπραγμάτευσης με ιδιώτες επενδυτές. Ο χρόνος πύκνωσε και οι εξελίξεις είναι ραγδαίες σε όλα τα επίπεδα. Οι δεσμοί αλληλεγγύης δοκιμάστηκαν, οι κανόνες δημοσιονομικής σταθερότητας ανατράπηκαν, η θεσμική ισοτιμία μεταξύ των κρατών στα ευρωπαϊκά όργανα υποκαταστάθηκε από το δίπολο Μέρκελ-Σαρκοζί, η χώρα μας στοχοποιήθηκε από τα διεθνή ΜΜΕ ως αφερέγγυα και οι πολίτες της ως τεμπέληδες. Οι θεσμοί υποστήριξης του ευρώ αποδείχθηκαν ανεπαρκείς να αναχαιτίσουν την κρίση και τώρα δοκιμάζεται η βιωσιμότητα του όλου συστήματος της ευρωζώνης. Υπάρχει άραγε κανένα εθνικό Σύνταγμα που μπορεί να απαντήσει επαρκώς στις μεγάλες αυτές προκλήσεις;

Άραγε όλες αυτές οι υβριδικές μορφές κανόνων δικαίου που ενσωματώνονται στα μνημόνια και στα σύμφωνα σταθερότητας, τα νομικά μορφώματα των νέων θεσμών που υποδεικνύουν δημοσιονομικές συμπεριφορές και αφήνουν τα κράτη να θέτουν τους δεσμευτικούς κανόνες των περιοριστικών μέτρων στο εσωτερικό τους, οι αποδοκιμασίες των επιλογών της προηγούμενης κυβέρνησης (δημοψήφισμα), οι υποδείξεις και οι προτροπές για συναίνεση, οι έμμεσοι εκβιασμοί για συγκεκριμένες πολιτικές αποφάσεις των εθνικών κομμάτων υπό την απειλή παύσης πληρωμών, σε ποιο συνταγματικό περιβάλλον εντάσσονται και τι ακριβώς υπερασπιζόμαστε όταν, όντας καταχρεωμένοι και αναξιόχρεοι,

επικαλούμαστε τις συνταγματικές μας αρχές, τις οποίες εμείς οι ίδιοι υπονομεύσαμε με τις πράξεις μας;

Όταν προ κρίσης δημιουργούσαμε τεράστια ελλείμματα και χρέη και δανειζόμασταν υπέρογκα ποσά πέραν των παραγωγικών μας δυνάμεων, ποια ακριβώς αντίληψη είχαμε περί εθνικής κυριαρχίας και στο όνομα ποιού συνταγματικού πατριωτισμού πλειοδοτούσαμε σε αξιώσεις για ανεξέλεγκτες προσλήψεις, για μεγάλες αυξήσεις μισθών, για παράλογα επιδόματα και για δημόσιες σπατάλες; Όπως, τότε το Σύνταγμα δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εγχειρίδιο πολιτικής σφροσύνης, έτσι και τώρα δεν μπορούμε να επικαλούμαστε τις δικαιοκρατικές του αξίες για να διατηρήσουμε το βιοτικό μας επίπεδο εντός ενός πτωχευμένου κράτους.

Δεν θέλουμε να παραδεχτούμε ότι τα περιθώρια άσκησης πολιτικής και άρα και δημοκρατικής διαχείρισης έχουν στενέψει απελπιστικά σε εθνικό επίπεδο. Η ίδια η έννοια του δημοσίου συμφέροντος που είναι κεντρική έννοια του Συντάγματος και της νομολογίας έχει μεταβληθεί ουσιωδώς, διότι οι επιλογές έχουν περιοριστεί σημαντικά.

Είναι σαφές ότι όποιος αντιλαμβάνεται όλα τα μέτρα των διεθνών οργανισμών που συμπυκνώθηκαν σε μνημόνια και μεσοπρόθεσμα προγράμματα, ως ζητήματα συνταγματικής ερμηνείας και ιεραρχίας των κανόνων δικαίου δεν θα μπορεί να κατανοήσει την δυναμική των φαινομένων.

Δεν ισχυρίζομαι ότι πρέπει να θυσιάσουμε τον πυρήνα του κράτους δικαίου και τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, αλλά δεν μπορούμε να επικαλούμαστε μια παρωχημένη έννοια δημοσίου συμφέροντος για να διατηρούμε ελλειμματικούς και καταχρεωμένους δημόσιους οργανισμούς στο όνομα της εθνικής οικονομίας. Δεν μπορούμε να επικαλούμαστε την ιερότητα των συλλογικών διαπραγματεύσεων έναντι του ενός εκατομμυρίου ανέργων. Δεν

μπορούμε να καταγγέλλουμε την κατασπατάληση της δημόσιας περιουσίας και να επικαλούμαστε και το Σύνταγμα για την προστασία της, όταν επί δεκαετίες ανεχόμασταν την καταπάτησή της από τους ιδιώτες. Ποια συνταγματική έννοια δημοσίου συμφέροντος υπηρετούσαμε με τη αδιαφορία μας απέναντι στην δημόσια περιουσία που τώρα κινδυνεύει με ξεπούλημα;

4. Συνταγματική δημοσιονομική πειθαρχία;

Η Γερμανία προωθεί, ως μία από τις θεσμικές λύσεις, την ένταξη στο Σύνταγμα του κάθε κράτους μέλους της Ευρωζώνης ενός αυστηρού δημοσιονομικού κανόνα που θέτει ανώτατα όρια στο επιτρεπτό χρέος και στα ελλείμματα⁶. Η πρόσφατη Σύνοδος Κορυφής(8-9 Δεκεμβρίου 2011) επιβεβαίωσε αυτή την επιλογή. Ωστόσο ο συγκεκριμένος στόχος προϋποθέτει μια ομοιόμορφη οικονομική πολιτική, ένα ενιαίο φορολογικό σύστημα που να εφαρμόζεται, περιορισμένη παραοικονομία και φοροδιαφυγή, ισχυρό κοινοτικό προϋπολογισμό, μηχανισμούς μεταφοράς πόρων από τα πλεονασματικά κράτη στα ελλειμματικά και ουσιαστικά ένα παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης. Όλα αυτά δεν υπάρχουν.

Επίσης το Σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης που προβλέπει συγκεκριμένα όρια στο δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, συνοδεύει την παραβίασή τους με κυρώσεις ποικίλης έντασης(από συστάσεις μέχρι αναστολή χρηματοδότησης από τα ευρωπαϊκά ταμεία)⁷. Το υπόδειγμα αυτού του μοντέλου υιοθετήθηκε και από Συντάγματα ευρωπαϊκών κρατών(Γερμανία, Πολωνία, Ισπανία), ενώ το είχε προτείνει και ο πρώην Υπουργός Οικονομικών

⁶ Βλ. Δ.Σκιαδά, Σύνταγμα και Δημοσιονομικοί κανόνες: μια δύσκολη σχέση, Εφ.ΔΔ, 1/2011, 11 επ.

⁷ Βλ. Κ.Γώγου, Έγκλημα και τιμωρία. Η διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση μεταξύ δικαίου και πολιτικής, ΕφΔΔ 4/2010, 426 επ.

Γ.Παπακωνσταντίνου⁸. Ωστόσο, η ενσωμάτωση του στόχου του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού σε συνταγματική διάταξη δεν παύει να αποτελεί μια συγκεκριμένη οικονομική επιλογή, ενδεχομένως αναγκαία σε περιόδους ανάπτυξης προκειμένου να τιθασευτεί ο πληθωρισμός, ανεπαρκής ωστόσο και δεσμευτική σε περίοδο ύφεσης της οικονομίας. Επιπλέον δεν έχει διασαφηνιστεί πλήρως ποιες κυρώσεις θα συνοδεύουν την ρύθμιση, ποιος θα τις επιβάλλει και με ποιες συνέπειες, αφού παραβάτης θα είναι το ίδιο το κράτος.

Τι νόημα θα είχε η συνταγματική εγγύηση τήρησης των δημοσιονομικών δεικτών, αν η αναπτυξιακοί και κοινωνικοί δείκτες καταρρέουν και δεν μπορούν να παρθούν μέτρα καταπολέμησης της φτώχειας και της ανεργίας ή να γίνουν δημόσιες δαπάνες για την ανάπτυξη. Μήπως έτσι το πρόβλημα της οικονομίας, όπως προηγουμένως και το πρόβλημα λειτουργίας του πολιτικού συστήματος αναχθεί σε πρόβλημα συνταγματικής ερμηνείας; Μήπως με τον τρόπο αυτό εμπλέξουμε στις οικονομικές μας επιλογές και τη δικαστική λειτουργία(σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο) και στη συνέχεια διαμαρτυρόμαστε για τις παρεμβάσεις της στην λειτουργία του πολιτεύματος; Είναι σαφές ότι μια παρόμοια ρύθμιση θα αφαιρέσει από τις πολιτικές δυνάμεις την ευθύνη πολύ σημαντικών δημοσιονομικών επιλογών, θα μειώσει την ευελιξία του πολιτικού συστήματος σε ένα πεδίο όπου η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια κυριαρχούν και θα υπονομεύσει το κύρος του Συντάγματος. Με τις παραπάνω επιφυλάξεις δεν αρνούμαστε την αναγκαιότητα μιας στοιχειώδους δημοσιονομικής πειθαρχίας, -διαφορετικά δεν έχει νόημα η ύπαρξη της ευρωζώνης- ωστόσο, είμαστε δύσπιστοι απέναντι στην συνταγματοποίηση τέτοιων επιλογών. Αντιθέτως, μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα θα επιφέρει η θεσμοθέτηση της Ελληνικής

⁸ Βλ. εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 31/1/2011

Στατιστικής υπηρεσίας ως ανεξάρτητης αρχής με το ν. 3832/2010 καθώς και η τήρηση κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας διοίκησης(τοπικό, περιφερειακό, κεντρικό). Επομένως, η συνταγματική ρύθμιση, που άλλωστε υπάρχει ήδη στο Σύμφωνο σταθερότητας, θα καταλήξει ένας κανόνας άνευ δεσμευτικότητας διότι θα είναι μοιραίο και αναμενόμενο κατά περίπτωση και υπό έκτακτες συνθήκες, να παραβιαστεί, όπως έκανε και η ίδια η Γερμανία, η οποία διαθέτει ήδη τέτοιο κανόνα στο Σύνταγμά της.

Συμπέρασμα

Όλα αυτά τα φαινόμενα είναι προφανές ότι θα αλλάξουν πολλές σταθερές της συνταγματικής θεωρίας, θα θέσουν νέες προκλήσεις στην νομολογία, θα επαναδιατάξουν τις σχέσεις μας με το ευρωπαϊκό δίκαιο. Ο κίνδυνος έχει πλέον ξεπεράσει τα όρια της ευρωπαϊκής κρίσης και έχει γίνει παγκόσμιος και συστημικός, εξού και το μεγάλο ενδιαφέρον της Αμερικής για την ευρωπαϊκή κρίση χρέους. Επιβάλλεται επομένως ένας νέος θεσμικός διακανονισμός τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ο διακανονισμός αυτός θα είναι δύσκολος διότι η επικοινωνία με τις λεγόμενες δυνάμεις της αγοράς σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον συναλλαγών δεν επιτρέπει στα κράτη να επικαλούνται έννοιες όπως κοινωνική δικαιοσύνη στην κατανομή των βαρών, αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών, εγγυήσεις του κράτους δικαίου και κοινωνικές παροχές του κράτους πρόνοιας. Η αδήριτη λογική των αριθμών που συνεπάγεται μειωμένη δημοσιονομική κυριαρχία, -αφού τις αγορές τις αντικατέστησαν οι έκτακτοι ευρωπαϊκοί θεσμοί(ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Στήριξης)- θα μας οδηγήσει σε ένα φαύλο κύκλο αν ο

διακανονισμός δεν περιλαμβάνει αναθεώρηση των Συνθηκών προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της αλληλεγγύης. Η Γερμανία που πορεύεται μεταπολεμικά υπό το δόγμα της δημοσιονομικής πειθαρχίας κατευθύνει τις εξελίξεις, τουλάχιστον σε θεσμικό επίπεδο, προς μια πανευρωπαϊκή συνταγματική και δημοσιονομική πειθαρχία και μόνο υπό αυτούς τους αυστηρούς όρους θα εκφράσει την αλληλεγγύη της, ενώ το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα έχει εγκαταλειφθεί.

Επομένως, έχουμε ανάγκη να επανέλθουμε στα βασικά: δημοκρατία, αλληλεγγύη, κοινωνικό κράτος δικαίου και να πείσουμε τους εαυτούς μας και τους εταίρους μας ότι η πολιτική ως ανοιχτή οραματική διαδικασία διαχείρισης της κοινής μας μοίρας δεν μπορεί να συρρικνώνεται σε μια αποκλειστικά οικονομική διαπραγμάτευση.